

СЕКЦІЯ 8 СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ БУТТЯ

Попова Тетяна

Українська інженерно-педагогічна академія

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВНИХ ВИДІВ ГЕРДАН

Анотація. Розглянуто різні різновиди герданів (стрічковий гердан, гердан розетковий, гердан кутовий, гердан хрещатий, гердан перетинчастий) та їхні декоративні особливості оформлення, проаналізовано найпоширеніші види орнаменту, які застосовано майстрами у різні періоди часу.

Ключові слова: одяг, гердани, прикраси, орнамент, колір.

Abstract. Different types of necklaces (ribbon necklace, rosette necklace, corner necklace, cross necklace, membranous necklace) and their decorative design features are considered, the most common types of ornament used by masters in different periods of time are analyzed.

Keywords: clothes, necklaces, jewelry, ornament, color.

Гердан – один із найдавніших видів прикрас, в який закладено магію давніх знаків і символів. Вони виконували функції не лише прикрас, але були і своєрідними оберегами, за їх кількістю та пишністю визначали статки власників. Гердани у вигляді досить вузької смуги були популярними у Західній Україні, особливо на Гуцульщині та Буковині, але найбільшою популярністю користувалися серед жінок Галичини, Буковини, Поділля та Волині. У Східній Україні це була невідома прикраса [28].

Цікавим є те, що спочатку гердани носили лише чоловіки, тільки згодом вони з'явилися в жіночому образі. Жінки носили їх по-різному: гердани оздоблювали не лише жіночу шию чи груди, а й вплітали в коси, ними оздоблювали головні убори. Здавна традиції бісероплетіння передавалися у сім'ях із покоління в покоління.

Сучасні бісерні прикраси мають лише естетичне значення та спрямовані на задоволення потреб сучасних українок. Гердан є однією із складних та водночас цікавих автентичних прикрас в українському народному мистецтві. За цими ознаками виділяють певні різновиди герданів, а саме:

- стрічковий гердан (прикраса у вигляді стрічки, іноді його також використовують як прикрасу на голову. Іноді використовують стрічковий гердан з підвісками);

- гердан розетковий (нагрудна прикраса, виготовлена з однієї довгої або двох коротких тканих бісерних стрічок, що з'єднувалися кінцями в медальйон – розетку, утворюючи медальйон-прямокутник);

- гердан кутовий (прикраса, виготовлена з однієї довгої або двох коротких бісерних стрічок, зшитих між собою під кутом. Зазвичай їх доповнювали підвіскою, монетою чи образком);

- гердан хрещатий (прикраса з двох бісерних стрічок, які зшивали навхрест, а місце перетину прикрашали мендаликом);

- гердан перетинчастий (прикраса, виготовляється з двох бісерних стрічок, які з'єднані короткою стрічкою-перетинкою, це є рідкісний тип нагрудних прикрас, що побутував в окремих регіонах Гуцульщини).

Зазначимо, що протягом століть гердан суттєво трансформувався й інколи його сучасний вигляд мало нагадує минулі різновиди. Найбільш популярним і в наш час різновидом гердан залишається розетковий. Водночас сучасний гердан набуває більш цікавого, святкового і художнього вигляду, демонструючи не тільки майстерність майстрині, але й її високохудожні вподобання та естетичні смаки.

Встановлено, що виготовлені з бісеру вироби мають притаманний лише їм орнамент, колорит, кольорову гаму. Найпоширенішими були шийні та нагрудні прикраси з різнокольорового бісеру у вигляді вузеньких плескатих ланцюжків та заокруглених ажурних комірців.

Зазвичай гердан складається з геометричного орнаменту різних кольорів. У ньому зашифровані різноманітні символи, за допомогою яких майстри висловлювали своє світосприйняття. Горизонтальна лінія – це земля, хвиляста – вода, хрест означав вогонь, ромб, коло або квадрат – сонце. Геометричний орнамент вважається найлегшим, оскільки найчастіше композиційно він складається з простого чергування фігур та рядів, розміщених по горизонталі, вертикалі чи діагоналі. В орнаментах герданів трапляється мотив «кривульки», або «безколичника», який відомий ще з часів трипільської культури, тобто значно раніше, ніж славнозвісний грецький меандр. Зигзагоподібний меандровий орнамент зустрічається у багатьох виробах західних районів Поділля. До цього виду орнаментальних мотивів належать «сосонки», «хвощ» та «перерви», що набули поширення в південних та західних районах Поділля. Відомий узор «ружи» (зірки, розетки) представляє собою перехід від геометричного до рослинного орнаменту. Іноді він нагадує зображення сонця.

У сучасному світі для герданів використовують не тільки геометричні, але й рослинні орнаменти, особливо квіткові. В українських герданах часто використовуються такі мотиви, як «виноград», «хміль», «дубове листя», «барвінок» тощо. Деякі з них несуть на собі відбиток стародавніх символічних уявлень народу. Зокрема, мотив «барвінку» стає символом немеркнучого життя, узор «яблучне коло», поділений на чотири сектори, з низанням протилежних частин в одному кольорі – символом кохання. У сучасних виробах трапляється і древній символ «дерево життя», який здебільшого зображується стилізовано у формі листя або гілок.

У герданах зооморфних (тваринних) орнаментів зображуються тварини: кінь, заєць, риба, жаба; з птахів: півень, сова, голуб, зозуля; з комах: муха, метелик, павук, летючі жуки тощо. У багатьох випадках зооморфні орнаменти є своєрідним, властивим саме цій майстрині, зображенням, в якому відбивається її індивідуальне бачення узору [3, 4].

Аналіз гердан, що виготовлені різними майстрами, з різних областей і періоду виконання дав змогу дійти висновку, що найбільшим попитом користувалися і продовжують користуватися гердани з геометричним і фітоморфним орнаментами, а також із поєднанням різних видів орнаментів в одному виробі. А зооморфний та антропоморфний орнаменти зустрічаються дуже рідко. Найпоширенішим мотивом прикрас з бісеру є ромб із видовженими сторонами та контурами, гладенькими або розробленими виступами – «ріжками», малими ромбиками – «головками». Площа ромбів заповнюється перехрестям, ромбиками, цяточками.

Мотивом прикрас з бісеру є також трикутник із ріжками на вершинах, зверненими то вгору, то вниз, видовжений прямокутник та інші. Узори компонуються з фоном або без нього. Іноді вони збагачуються з двох сторін по довжині або тільки внизу ламаною лінією – обводять чорною або білою смужко – «кривулькою». Внизу ж завершуються тороками різної довжини (прикладі гердан представлено на рис. 1) [1, 2, 4].

Рис. 1. Види герданів

Отже, різновиди орнаменту і його кольорове рішення дуже різняться. Кожен майстер вкладає частинку своєї душі у виріб, тому вироби ручної роботи володіють властивою тільки їм енергетикою і здаються «теплыми», а інші не викликають ніяких емоцій. Оскільки бісерні вироби, особливо прикраси, легко вбирають негативну енергетику, їх часто носять як обереги та амулети.

Джерела та література

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1992. 272 с.
2. Ботюк О. Ф. Технологія виготовлення герданів. Тернопіль: Навчальна книга, 2006. 56 с.
3. Врочинська Г. Українські народні жіночі прикраси XIX – початку XX століть: монографія. Київ: Родовід, 2008. 230 с.
4. Федорчук О. Українські прикраси з бісеру. Львів: Свічадо, 2007. 120 с.